

Sociological Analysis of the Cultural Components of the Discourse on Childbearing in the Community of Persian-Speaking Users of the X Social Network X

Zahra Sheikh

Ph.D student in Cultural Sociology, Science and Research Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran.

Sheikh.zahra84@gmail.com

 0000-0000-0000-0000

Bagher Saroukhani

Professor in the Sociology Department, , Science and Research Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran (Corresponding author).

b.saroukhani@yahoo.com

 0009-0007-4684-3221

Khadijeh Zolghadr

Assistant Professor in the Social Sciences Department, Science and Research Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran.

kzolghadr@srbiau.ac.ir

 0000-0000-0000-0000

Abstract

Childbearing is a key issue in any society, closely linked to demographics, sociology, family studies, cultural and developmental policies, and economic factors. What is examined in statistical studies under the term fertility can be influenced by the social, economic, and cultural conditions of society, and it can also impact them. Therefore, in studies and understanding of any society, the topic of childbearing from a cultural perspective is essential and significant for awareness of conditions and for outlining future programs. In this research, the aim is to extract attitudes and values, and ultimately to conduct a sociological analysis of the cultural components of the 'discourse on childbearing' within Iranian families on the X social network (formerly Twitter). The research method is qualitative content analysis, and the theoretical framework is based on Beck's 'Childbearing Project.' The results indicate that childbearing in today's Iranian society has moved away from being a natural and social duty for producing a generation and has become a matter of personal opinion, dependent on individuals' heartfelt and rational consent. As a result of the qualitative content analysis of tweets, three main categories were identified in the discourse on childbearing: parenting skills, individualism, and values of childbearing. Based on the theoretical framework, components such as 'project-based childbearing,' 'technocracy,' 'quality,' 'consumerism,' 'individuality,' 'self-love,' 'hedonism,' 'immediacy,' 'personal identity,' 'freedom of choice,' and 'sanctity of family' were identified within the discourse on childbearing (among Persian-speaking users of the X social network).

Keywords: Parenting, X social network, Family, Childbearing project, The general policies of the family.

تحلیل جامعه‌شناختی مؤلفه‌های فرهنگی «گفتمان فرزندآوری» در جامعه کاربران فارسی زبان شبکه اجتماعی ایکس

زهره شیخ

دانشجوی دکتری جامعه‌شناسی فرهنگی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.
Sheikh.zahra84@gmail.com

0000-0000-0000-0000

باقر ساروخانی

استاد گروه جامعه‌شناسی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران. (نویسنده مسئول).
b.saroukhani@yahoo.com

0009-0007-4684-3221

خدیدجه ذوالقدر

استادیار گروه مطالعات زنان، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.
kzolghadr@srbiau.ac.ir

0000-0000-0000-0000

چکیده

فرزندآوری، موضوعی کلیدی در هر جامعه است که با موضوعات جمعیت‌شناسی، جامعه‌شناسی، مطالعات خانواده، سیاستگذاری‌های فرهنگی و توسعه‌ای و اقتصادی پیوند محکمی دارد. آنچه که در مطالعات آماری تحت عنوان نرخ باروری بررسی می‌شود، هم می‌تواند متأثر از شرایط اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی جامعه باشد و هم می‌تواند بر آنها اثرگذار باشد. از این‌رو در مطالعات و شناخت هر جامعه موضوع فرزندآوری، از دریچه فرهنگی، به‌منظور آگاهی به شرایط، برای ترسیم برنامه‌های آینده، ضروری و بااهمیت است. در این پژوهش، هدف، استخراج نگرش‌ها و ارزش‌ها و درنهایت تحلیل جامعه‌شناختی مؤلفه‌های فرهنگی «گفتمان فرزندآوری» در خانواده ایرانی در شبکه اجتماعی ایکس (توئیتر سابق) است. روش تحقیق، تحلیل محتوای کیفی و چهارچوب نظری تحقیق بر پایه «پروژه فرزندآوری» بکوبک می‌باشد. نتایج پژوهش نشان می‌دهد فرزندآوری در جامعه امروز ایرانی، از امری طبیعی و وظیفه اجتماعی تولید نسل برای جامعه، خارج شده و در انحصار نظر شخصی افراد و منوط به رضایت قلبی و عقلی آنان است. در نتیجه تحلیل محتوای کیفی توئیتهای، ۳ مقوله اصلی در گفتمان فرزندآوری شناسایی شد: مهارت‌های فرزندپروری، فردگرایی و ارزش‌های فرزندآوری. بر اساس چهارچوب نظری تحلیل‌ها صورت گرفت و مؤلفه‌های فرهنگی «پروژه‌ای شدن فرزندآوری»، «فن‌سالاری»، «کیفیت»، «مصرف‌گرایی»، «فردیت»، «حب‌به‌خود»، «لذت‌گرایی» و «انیت»، «هویت شخصی»، «آزادی انتخاب» و «قداست خانواده» در گفتمان فرزندآوری (کاربران فارسی‌زبان شبکه اجتماعی ایکس) شناسایی شدند.

کلیدواژه‌ها: فرزندپروری، خانواده، شبکه اجتماعی ایکس، پروژه فرزندآوری، سیاست‌های کلی خانواده.

شاپای الکترونیک: ۶۵۵X-۲۵۵۸ / پژوهشکده تحقیقات راهبردی / فصلنامه علمی راهبرد اجتماعی فرهنگی

doi 10.22034/scs.2024.480522.1609

مسئولیت مقاله از نظر محتوای علمی و نظرهای مطرح‌شده در متن آن، به عهده نویسندگان و یا نویسنده مسئول مقاله می‌باشد و مورد تأیید / عدم تأیید صاحب امتیاز نشر به راهبرد اجتماعی فرهنگی نمی‌باشد.

مقدمه و بیان مسئله

به بیان اتو کلاین برگ^۱، فرزند، پدر بشر است. یعنی اوست که رسالت تداوم نسل‌ها را با خود دارد و هم اوست که کیفیت و کمیت نسل فردا را رقم می‌زند» (ساروخانی، ۱۳۹۸، ص. ۱۱). فرزندآوری از نگاه اجتماعی به معنای بررسی و تحلیل نقش و تأثیرات فرزندآوری و فرزندپروری بر خانواده و جامعه و بالعکس اشاره دارد. این دیدگاه روابط خانوادگی، نقش والدین و نگرش‌ها و بینش‌های فرزندپروری شامل نگرش‌های افراد درباره تعداد فرزندان، ارزش تولید نسل، بهای فرزندآوری، اولویت‌های مربوط به فرزندآوری و... را بررسی می‌کند. سیر تاریخی مطالعات جمعیت‌شناختی نشان می‌دهد که در مرحله دوم گذار جمعیتی، توسعه صنعتی موجب افزایش بهداشت عمومی، سواد مراقبتی و ارتقای جهش‌دار دانش پزشکی شد که سلامتی بیشتری را برای جنین، نوزاد، کودکان و مادران باردار و و همه افراد جامعه به ارمغان آورد و بر طول عمر افراد اضافه کرد. در رابطه‌ای متقابل، نگرش‌ها به فرزندآوری تغییر کرد و با تقویت روحیه فردگرایی، دیگر جمعیت زیاد خانواده، مطلوب افراد نبود و برعکس مولد فقر و رفاه کمتر بود. در بستر زندگی سرمایه‌داری، تبلیغات فرزند کمتر، زندگی بهتر؛ زادوولد را در خانواده‌ها به‌طور چشمگیری کاهش داد. یکی از شاخص‌های اصلی قدرت جوامع نرخ رشد و جوانی جمعیت است. علاوه بر این، از بُعد سیاسی نیز جوانی جمعیت می‌تواند عاملی تضمین‌کننده در مقابله با حوادث گوناگون نظامی و غیره باشد (خاتونی و وطنخواه، ۱۳۹۲، صص. ۴۲ تا ۴۶) از آنجاکه پیری جامعه می‌تواند بر رشد اقتصادی، نحوه عملکرد خانواده‌ها و... تأثیر بگذارد؛ لذا دولت‌ها به دنبال راهکارهایی برای افزایش جمعیت هستند، به‌طوری‌که تشویق به فرزندآوری و تسهیل روند آن در برنامه‌های اغلب کشورهای جهان لحاظ شده است. بنا به اطلاعات مرکز آمار ایران، رشد سالانه جمعیت در سال ۱۳۹۵، حدود ۱,۳ درصد بوده که در سال ۱۴۰۲ به ۰,۷۳ درصد رسیده، یعنی تقریباً نصف شده است. روند کاهش ازدواج و در پی آن کاهش فرزندآوری باعث شد تا مجلس یازدهم قانون حمایت از خانواده و جمعیت را به تصویب برساند. قانونی که ۱۲ هزار میلیارد تومان بودجه را برای افزایش ازدواج و فرزندآوری به‌خود تخصیص داد. در این قانون مبلغ وام ازدواج، وام ساخت و خرید مسکن و این دست تسهیلات افزایش یافت. با وجود تسهیلات دولت برای تشویق جوانان به تشکیل خانواده و بالا بردن

آمار ازدواج بازهم روند ازدواج کاهشی شد و تغییری در نوع تصمیم‌گیری افراد به ازدواج و طلاق و فرزندآوری ایجاد نکرد. این موضوع توجه محققان را به این موضوع جلب کرد که به‌جز عوامل ساختاری، عوامل فرهنگی نیز نقش بزرگی در مسائل حوزه خانواده دارند. در این مسیر پژوهش‌های زیادی در حوزه خانواده انجام شده تا عوامل مؤثر بر کم‌فرزندآوری بررسی شود. تاج‌بخش (۱۴۰۳) به واکاوی دیدگاه نخبگان درباره تمایل به فرزندآوری و شناسایی عوامل مرتبط پرداخته، با آن کاوه فیروز (۱۴۰۲) تغییرات نهاد خانواده را مطالعه کرده و به رشد الگوهای جدید در روابط جنسی پیش‌از ازدواج، هم‌خانگی و فرزندآوری اذعان نموده است. آقایی و همکارانش (۱۴۰۲) سیاست‌های فرزندآوری در کشورهای مختلف را بررسی کرده‌اند. ملکوتی‌نیا (۱۴۰۱) کاهش یا افزایش تعداد فرزندان را متوجه ساختار فکری زوجین (باورها، ارزش‌ها و نگرش‌ها) می‌داند و... در نتایج اغلب این پژوهش‌ها، تغییر نگرش‌های افراد جامعه نسبت به خانواده و ازدواج و طلاق و فرزندآوری مشاهده می‌شود؛ لذا «آگاهی از نگرش‌ها به‌طور نسبی فرد را قادر به پیش‌بینی رفتارها می‌سازد؛ البته روشن است که رفتارها از عوامل متعددی ناشی شده و شرایط و موقعیت‌های گوناگونی در شکل‌گیری و تعدد آنها مؤثر است؛ اما همه این عوامل و شرایط، رفتار را در بستر هم‌ساز با نگرش‌ها جهت می‌دهند و نگرش نسبت به فرزندآوری می‌تواند موجبات افزایش یا کاهش باروری در جامعه را موجب شود و شناسایی عوامل مؤثر بر آن در انتخاب سیاست‌های جمعیتی اهمیت بسیاری دارد» (تقوایی و دیگران، ۱۳۹۸، ص. ۸۳). با مطالعه پیشینه‌های تجربی موجود و مواجهه محقق با محتوای گفتگوهایی که در شبکه‌های اجتماعی درباره خود و خانواده منتشر می‌شود، مشاهده می‌شود؛ سؤال اصلی پژوهش شکل گرفت: نگرش و بینش و ارزش‌های جامعه ایرانی نسبت به فرزندآوری چیست؟ به نظر می‌رسد گفتمان‌های جدیدی در حال شکل‌گیری در خانواده ایرانی است، گفتمان‌هایی مبتنی بر لذت‌گرایی، اروتیسم، فردگرایی، مصرف‌گرایی و... که با گفتمان سنتی خانواده که مبتنی بر گذشت و دگرخواهی و استمرار و... بود؛ منافات دارد و فرزندآوری، از شکل کارکرد طبیعی خانواده، خارج شده و شکل انتخاب به‌خود گرفته‌است. انتخاب داشتن فرزند یا نداشتن آن و حساب‌گری بر سر سود و زیان داشتن آن؛ لذا «تحلیل جامعه‌شناختی مؤلفه‌های فرهنگی گفتمان فرزندآوری در جامعه کاربران فارسی زبان شبکه اجتماعی ایکس» به روش تحلیل محتوای کیفی به‌عنوان مسئله پژوهش شکل گرفت. نتایج این پژوهش می‌تواند در مسیر تدوین سیاست‌های کلان خانواده و

فرزندآوری مؤثر باشد. درباره علت انتخاب شبکه اجتماعی ایکس باید گفت: امروزه شبکه‌های اجتماعی که بر بستر تارگستر جهانی (اینترنت) ساخته شده‌اند، بخش بزرگی از تعاملات و مراودات انسان‌ها را با اجتماعشان ساخته‌اند. توییتر (۲۰۰۶) که در سال ۲۰۲۳ به ایکس (X) تغییر نام داد، یکی از سکوها شبکه‌های اجتماعی است که برای تبادل و انتشار اطلاعات در میان افراد استفاده می‌شود و استقبال جهانی خوبی از آن شده است، به‌طوری‌که بستری را برای بیان نظرهای سیاستمداران تراز اول کشورها فراهم کرده است. کاربران ایرانی نیز از این فضا برای گفت‌وگو و تبادل ایده و نظر استفاده می‌کنند. دلایل انتخاب سکوی X برای این پژوهش عبارت‌اند از: ۱- متن محور بودن: معمولاً افرادی که اهل حرف زدن، نوشتن و خواندن هستند، در این فضا فعالیت می‌کنند. افراد در جمله‌هایی کوتاه، نظرها، حرف‌ها، نقدها، پیشنهادهای و... را ارائه می‌دهند؛ ۲- شایع بودن آن: به‌رغم فیلتر بودن X در ایران، این شبکه اجتماعی بسیار مورد استفاده مردم قرار گرفته است، از سیاستمداران تا فعالان فرهنگی و علمی و مردم عادی، اعم از زن و مرد، خانه‌دار، جوان، میان‌سال، شاغل و...؛ ۳- ویژگی گمنامی برخی افراد: این فضا همچون دیگر فضاهای مجازی قابلیت گمنام بودن را دارد و باعث می‌شود که افراد، آزادانه آنچه را در خانه‌ها می‌گذرد، توثیق کنند. خانه و خانواده در تاریخ ایران، اندرونی حساب می‌شده که دسترسی به اطلاعات دقیق و صحیح پیرامون آن، بسیار سخت و اگر با ارزش‌های حاکمیت موافق نباشد، چه‌بسا غیرممکن است؛ اما در فضای گمنامی توییتر، افراد از زندگی خصوصی خود حرف می‌زنند و می‌توان جلوه‌های پنهان خانواده ایرانی کنونی را در این فضا یافت و به تصویری واقعی‌تر از مصاحبه‌های رسمی در آنچه در بطن جامعه می‌گذرد دست یافت؛ البته در این ویژگی، خطر غیرواقعی بودن هم وجود دارد که سعی می‌شود با جامعه آماری گسترده، این خطر را کاهش داد.

۱. اهداف پژوهش

اهداف تحقیق، شناسایی مقوله‌های اصلی گفتمان فرزندآوری، شناسایی مؤلفه‌های فرهنگی گفتمان فرزندآوری و ارائه تحلیلی جامعه‌شناختی از گفتمان فرزندآوری در خانواده ایرانی و مؤلفه‌های فرهنگی آن در شبکه اجتماعی ایکس بوده است.

۲. سؤال‌های پژوهش

بر همین اساس سؤال‌های پژوهش نیز عبارت‌اند از:

- ۱- مقوله‌های اصلی گفتمان فرزندآوری در نزد کاربران فارسی‌زبان شبکه اجتماعی ایکس کدامند؟
- ۲- مؤلفه‌های فرهنگی گفتمان فرزندآوری در نزد کاربران فارسی‌زبان شبکه اجتماعی ایکس چیستند؟
- ۳- چه تحلیلی جامعه‌شناختی از گفتمان فرزندآوری و مؤلفه‌های فرهنگی آن، در خانواده ایرانی در شبکه اجتماعی ایکس می‌توان ارائه داد؟

۳. پیشینه تجربی

دانش و همکاران (۱۴۰۲) در پژوهش خود با عنوان «عوامل فرهنگی و اجتماعی مؤثر بر گرایش به فرزندآوری» به مطالعه عوامل فرهنگی و اجتماعی مؤثر بر گرایش زوجین در سن باروری به فرزندآوری، پرداخته است. این پژوهش از نوع توصیفی - کاربردی و به روش پیمایشی انجام شده است. یافته‌ها نشان داد که متغیرهای جنسیت، وضع سکونت، قومیت، تحصیلات زوجین و میزان استفاده از وسایل پیشگیری بر گرایش بر فرزندآوری مؤثر بودند؛ اما بین سن ازدواج زوجین و اختلاف سنی آن‌ها با گرایش به فرزندآوری تفاوت معناداری دیده نشد.

آقایی و همکاران (۱۴۰۲) در پژوهش مطالعه تطبیقی سیاست‌های حوزه باروری در دو کشور اسکاندیناوی (سوئد و نروژ) و دو کشور اسلامی (ایران و ترکیه)؛ به منظور دستیابی به راهکارهایی سیاستی برای رسیدن به رشدی متناسب در حوزه باروری با دو رویکرد روشی سیاست‌پژوهی و مطالعه تطبیقی، به مطالعه امکان‌های تسهیل فرزندآوری پرداخته‌اند.

محمد صابر اسدی (۱۴۰۱) در مقاله مروری خود با عنوان تغییرات ساختار فرهنگی خانواده و تأثیر آن بر کنش کم‌فرزندآوری، یکی از دلایل کاهش میزان باروری در جامعه ایرانی را مربوط به تغییرات ساختار فرهنگی خانواده می‌داند. به باور وی، تحولات خانواده و حاکمیت گفتمان فردگرایی، تغییرات جدی را در ساختار خانواده و تغییر رفتار باروری در خانواده داشته است.

علی ملکوتی‌نیا (۱۴۰۱) در پژوهش خود با عنوان «بررسی زمینه‌ها و دلایل بی‌میلی خانواده‌ها به فرزندآوری» کاهش یا افزایش تعداد فرزندان را متوجه ساختار فکری زوجین (باورها، ارزش‌ها و نگرش‌ها) آنان می‌داند و بر اثر تغییرات فرهنگی

جامعه بر نرخ باروری تأکید دارد. او استقلال‌خواهی زنان، دشواری تربیت فرزند، هزینه‌مندی فرزندپروری، اصالت دادن به راحت‌طلبی افراطی، طعنه‌ها و کنایه‌های مردم نسبت به فرزندآوری و اختلافات زناشویی را از عوامل بی‌میلی خانواده‌ها به فرزندآوری عنوان کرده است.

رضایی و محمدی (۱۴۰۰) در مقاله «بررسی و تحلیل دلایل کم‌میلی زنان به فرزندآوری» که با روش کیفی - نظریه‌مبنایی و از نظر هدف، کاربردی بوده است؛ ۱۰ مضمون محوری در مورد بی‌فرزندگی یا کم‌میلی به فرزندآوری در زنان متأهل شناسایی شده که عبارت‌اند از: چالش‌های اقتصادی، ناکارآمدی خانواده پرجمعیت، مدیریت بدن، تحمل دوگانه، قسمت و تقدیر، اضطراب و هراس، ناباروری ناخواسته و العلاج، توافق مشروط، گذشته خود و دیگری و فشار اجتماعی.

آلندورف^۱ و همکاران (۲۰۲۳) در پژوهش خود به نیم‌قرن روند نگرش خانواده در ایالات متحده پرداخته‌اند؛ نتایج خبر تغییرات عمیق و عمدتاً ثابتی را در نگرش آمریکایی نشان می‌دهد در حالی که آمریکایی‌ها بیش از پیش از آزادی همه افراد برای انتخاب از میان رفتارهای متنوع خانواده حمایت می‌کردند، در همان زمان، اکثریت قابل توجهی به ازدواج و فرزندان متعهد ماندند و همچنین به ازدواج و فرزندان زندگی‌شان، مطلوب نگاه می‌کردند.

زایتسوا^۲ و همکاران (۲۰۲۱) در پژوهش خود با عنوان «دگرگونی ازدواج و ارزش‌های خانواده در جامعه نوین روسیه» و با استفاده از روش دیالکتیکی عمومی، به بررسی تغییر ارزش‌های خانواده در جامعه روسیه پرداخته است. از نظر آنان مبانی ارزشی تعامل درون خانواده در حال تغییر است. جوانان به‌طور فزاینده‌ای با ملاحظات سود، آینده‌نگری، رقابت و سایر نگرش‌های عمل‌گرایانه رفتار می‌کنند. و مشکل اصلی ریشه در تضادهای بین نیازهای جامعه به بازتولید ارزش خانواده برای حفظ ثبات آن و گسترش ارزش‌های غیرخانوادگی است.

گریگوریوا^۳ و خاکیموا (۲۰۲۱) به پژوهش درباره «ویژگی‌های خاص سیستم ارزش‌های خانواده نسل Z» پرداخته‌اند. این نظرسنجی شامل یک نظرسنجی معتبر، پرسشنامه ارزش‌های خانوادگی S. S. Nosov و تست مورفولوژیکی ارزش‌های زندگی

1. Allendorf
2. Zaitseva
3. Grigoryeva

بود. نتایج نشان داده نسل Z و نسل Y هر دو دیدگاه مشابه و متفاوتی در مورد ارزش‌های خانواده دارند. حوزه ازدواج و فرزندپروری تفاوت‌های بیشتری داشتند، درحالی‌که حوزه خویشاوندی شباهت‌های بیشتری را نشان داد. به‌طورکلی، نسل Z به یک نوع خانواده برابری‌گرا تغییر کرد.

با توجه به پیشینه مطالعاتی فوق، باید گفت وجه تمایز این پژوهش بر شناسایی مؤلفه‌های بینشی و ارزشی کاربران توئیتر درباب فرزندآوری است. شناسایی اینکه چه ارزش‌هایی موجب تغییر نگرش افراد و کاهش خواست فرزند از سوی آنان می‌شود.

۴. مبانی نظری

در میان نظریه‌های کلاسیک جامعه‌شناسی، نظریه کارکردگرایی اهمیت زیادی داشت. این نظریه خانواده را دارای کارکرد برای کل نظام جامعه می‌دانست که در حفظ نظم جامعه و بازتولید آن می‌تواند اثرگذار باشد. «به نظر پارسونز در جامعه نوین خانواده منزوی شده و مهم‌ترین کارکردش اجتماعی کردن کودکان و حفظ تعادل و استحکام شخصیت بزرگسالان است و عشق تنها کارکرد انحصاری خانواده است که افراد می‌توانند تنها به‌دلیل موجودیت خود از آن بهره ببرند» (اعزازی، ۱۳۸۲). گیدنز معتقد است که در جوامع پیشرفته، فرزندآوری از یک وظیفه اجتماعی به یک انتخاب شخصی تبدیل شده‌است. این یعنی افراد امروزی بیشتر بر اساس نیازها و آرزوهای شخصی خود، تصمیم می‌گیرند که آیا فرزند بی‌روانند یا خیر. عواملی مانند تحصیلات، شغل، کارآمدی اقتصادی، آزادی زنان و تغییر نگرش‌ها درباره خانواده و نقش آن در جامعه، بر این انتخاب تأثیرگذار هستند (گیدنز، ۱۳۹۴). برناردز در کتاب خود با عنوان «درآمدی به مطالعات خانواده» به شکل جامع، موضوعات مرتبط با خانواده و تحولات تاریخی و تغییرات جمعیتی و نگرشی و بینشی را به‌طور مفصل بیان کرده‌است. او معتقد است برخلاف باور پیشین که باروری امری طبیعی به‌شمار می‌آمد و ازدواج و نقش والدینی ارتباطی مستقیم با هم داشتند، در دنیای جدید، فرزندآوری یک انتخاب است و به‌واسطه تغییرات زیاد در روابط خانوادگی، فرزندان به اشکال متفاوتی در حال بزرگ شدن هستند. برناردز معتقد است که در دنیای جدید، والدین نیاز دارند تا با توجه به تغییرات اجتماعی و فرهنگی، روش‌های جدیدی را در فرزندپروری اتخاذ کنند. در باور باومن، «فرزند» در دنیای ما به «کالا» تبدیل شده و مراکز درمانی، کارخانه‌های تولید فرزندند. در دنیای منطقی امروز؛ فرزندآوری چه سودی می‌تواند برای ما داشته باشد؟ و پاسخ می‌دهد «در زمان ما، بچه‌ها، بیش از هرچیز، ابژه‌ای برای مصرف عاطفی

هستند... انواعی از شادی که هیچ ابژه مصرفی دیگری هر قدر جدید و شیک قادر به ایجاد آنها نیست» (باومن، ۱۳۸۴، ص. ۷۸). یوهانس هوبی‌نینگ و دیرک کونیتسکا (۱۳۹۸) در کتاب خود انواع نظرها و نگاه به خانواده را مطرح می‌کنند و نگاه مبتنی بر سود و منفعت را، زاویه دید قالب در تصمیم به فرزندآوری می‌دانند. آنها بر این نکته تأکید دارند که در بینش جدید، ارتباط منفی بین کیفیت و کمیت فرزندان وجود دارد. یعنی والدین در صورت داشتن درآمد بالا بر کیفیت فرزندان سرمایه‌گذاری می‌کنند نه بر افزایش تعداد اولاد. ساروخانی در کتاب جامعه‌شناسی خانواده، تاریخچه فرزندآوری در ایران را با تعداد زیادی فرزند یادآوری می‌کند که در آن دوران فرزندان، سرمایه‌های اصلی بودند؛ اما با ظهور مدرنیته و شهرنشینی، تعداد فرزندان کمتر و خانواده کوچک شد. با توجه به شرایط اقتصادی و اجتماعی جدید، دیگر تعداد زیاد فرزند ارزش نبود؛ اما آنچه که موجب کاهش میل به فرزندآوری شد؛ امر فرهنگی بود. اندیشه مدرنیته با اومانیسم و فردگرایی پیوند داشت. این اندیشه رفاه، آسایش و پرداختن به خود را در اولویت قرار می‌دهد. از نظر وی این تغییر فرهنگی و تغییر نگرش در افراد، مهم‌ترین عامل برای کاهش باروری بوده است. باقر ساروخانی نظریه «شخصی» شدن را در توصیف و تبیین شرایط کنونی جامعه ایرانی و نگرش افراد به خانواده و ازدواج و فرزندآوری مطرح کرده است. در نظر ساروخانی زندگی امروز، ترکیبی است از بی‌نهایت انتخاب. انسان‌ها مدام در میان گزینه‌های متعدد، در حال انتخابند؛ لذا نمی‌توان از خط فکری واحدی حرف زد. آلریش بک و الیزابت بک گرنشایم در کتاب «آشوب ازلی عشق» مسئله فرزند در دنیای جدید را مورد مطالعه و تحلیل قرار داده‌اند. آنها معتقدند «خانواده» در دنیای نوین، در حال بازیابی معانی جدیدی است. خانواده از شکل مقوله‌ای طبیعی و بر پایه وراثت در حال نابودی است. کنترل طبیعت و طبیعت را تحت سلطه انسان درآوردن؛ شعار و هدف مدرنیته بود؛ که روزبه‌روز در حال رسوخ به لایه‌های زیرین جامعه و خصوصی‌ترین و طبیعی‌ترین وجوه زندگی انسانی است. بک‌ها به «سود روان‌شناختی» فرزند در دنیای امروز اشاره دارند. عشق به فرزند، می‌تواند معنای زندگی باشد در جامعه سیالی که هیچ ثبات و دقت و استواری در آن دیده نمی‌شود. «صاحب فرزند شدن، مراقبت از او و فراهم آوردن امکانات زندگی برایش به زندگی معنا و مفهوم می‌بخشد. در واقع فرزند می‌تواند به هسته اصلی زندگی فرد بدل شود. وقتی که سایر اهداف زندگی قابل معاوضه، اختیاری و مطلق و اعتقاد به زندگی پس از مرگ از میان رفته باشد و امیدها در این دنیا تباه و محو شوند، آنگاه فرزند به فرد این شانس را می‌دهد که جایگاهی محکم برای خود دست‌وپا کند» (بک و بک

گرنشایم، ۱۳۹۸، ص. ۱۷۳). آلریش بک و الیزابت بک بر این باورند که امروزه بچه‌داشتن مسئله ایست که به‌خود فرد برمی‌گردد و یک تصمیم آگاهانه و مسئولانه است. مسئولیتی که والدین باید متعهدانه به مهیا کردن شرایط مالی مناسب (اتاق جدا، تعطیلات، اسباب‌بازی، ورزش...)، فراهم کردن محیطی آرام و سالم (خانه‌ای گرم و باثبات در محله‌ای خوب) و ایجاد بالاترین درجه امنیت برای کودک (محل کار امن، مدرسه پیشرفته، مراقبت‌های ویژه و حتی مسائل زیست‌محیطی) اقدام کنند. آنها نتیجه این بالا بودن استانداردهای مادی، روانی و رفتاری را، بالا رفتن هزینه‌ها می‌دانند. در این فرایند پیچیده، افراد به خاطر عشقی که به بچه‌ها دارند و احتمال عدم توانایی یک والد خوب بودن، گزینه «فرزند نداشتن» را انتخاب می‌کنند. از یک و استولتن نقل می‌کنند: «آگاهانه بچه‌دار نشدن چالش بزرگی است. بچه‌دارنشدن می‌تواند بیانگر نوعی نگرش جدید اخلاقی و نوع جدیدی از مسئولیت اجتماعی باشد» (بک و بک گرنشایم، ۱۳۹۸، ص. ۱۷۸). بک‌ها معتقدند فرزندآوری در دنیای امروز تبدیل به یک طرح طولانی و بسیار حساس شده‌است. والدین باید قبل از اقدام به بارداری درباره الزامات فرزند داشتن آگاهی کسب کنند، درباره توانمندی‌ها و مسئولیت‌هایشان فکر کنند و در این باره به توافق برسند. در صورت تصمیم به فرزندآوری، باید پیش‌مقدمات بارداری را رعایت کنند. در دوره بارداری، از سلامت جسمی کودک مطمئن باشند و... در روند رشد کودک، سلامت روان را فراموش نکنند. وظایف تربیتی و پرورشی سخت‌ترین قسمت ماجراست؛ زیرا دیگر قبول نیست فرزند مثل پدر و مادرش زندگی کند او باید بیشتر بداند، حرفه‌ای داشته باشد، درآمد بیشتر و زندگی بهتر. فکر کردن به این طرح افراد را وارد تناقض دوست‌داشتن و پذیرش چنین مسئولیت سنگینی می‌کند.

۵. چهارچوب نظری

چهارچوب نظری این پژوهش نظریه «طرح فرزندآوری» بک‌ها است که به‌طور مفصل در بخش فوق توضیح داده شدند. طرح فرزندآوری به مسئولیت‌هایی که با پذیرش آگاهانه فرزندآوری بر گردن افراد می‌افتد اشاره دارد. طرح فرزندآوری از لحظه فکر کردن برای تصمیم‌گیری به‌منظور بارداری آغاز و تا زمان نامشخص تربیت و پرورش و حمایت مادی، معنوی و روانی از فرزند ادامه دارد.

۶. روش پژوهش

روش مورد استفاده در این پژوهش، تحلیل محتوای کیفی بوده است. این نوع تحلیل

بر تفسیر استوار است و برای بررسی داده‌های متنی، کاربرد زیادی دارد. این روش کمک می‌کند تا محقق به معنای فراسوی واژه‌ها و محتوای بیشتری از متون عینی دست یافته، درک و معانی تازه‌ای از پدیده‌ها را کشف کند و در نهایت بتواند الگوهای آشکار یا پنهان را ترسیم نماید. بر اساس نظریه شی‌یه و شانون (ایمان و نوشادی، ۱۳۹۰) می‌توان رهیافت‌های موجود در زمینه تحلیل محتوای کیفی را به سه دسته تحلیل محتوای عرفی، تحلیل محتوای جهت‌دار و تحلیل محتوای تلخیصی تقسیم کرد. در این پژوهش از روش تحلیل محتوای عرفی استفاده شده است. تحلیل محتوای عرفی معمولاً در طرحی مطالعاتی به کار می‌رود که هدف آن، شرح یک پدیده است. این نوع طرح اغلب هنگامی مناسب است که نظریه‌های موجود یا ادبیات تحقیق درباره پدیده مورد مطالعه محدود باشد. در این حالت، پژوهشگران از به کار گرفتن مقوله‌های پیش‌پنداشته می‌پرهیزند و در عوض ترتیبی می‌دهند که مقوله‌ها از داده‌ها ناشی شوند. بنابراین از طریق استقراء، مقوله‌ها از داده‌ها ظهور می‌یابند. این حالت را مایرینگ، «مقوله استقرایی» نامیده است. در این حالت، تحلیل داده‌ها با خواندن آنها به صورت مکرر آغاز می‌شود تا درک کامل درباره آنها به دست آید. جامعه آماری مورد مطالعه در این پژوهش، تمام توییت‌های فارسی مرتبط با فرزندآوری در نیمه دوم سال ۱۴۰۰ و شیوه نمونه‌گیری، تمام‌شماری بوده است. برای استخراج توییت‌های مرتبط، ابتدا در طرح پایلوت، نمونه‌گیری اولیه به صورت دستی انجام شد و از ۶۰۰ توییت مرتبط با فرزندآوری، تعداد ۱۵۰ کلیدواژه استخراج گردید. سپس با استفاده از ماشین لرنینگ، حدود ۱۸۰۰ توییت مرتبط شناسایی شد. برای پاک‌سازی توییت‌ها، سه دسته به شرح زیر تعریف شد تا با ماشین لرنینگ، عمل پاک‌سازی صورت پذیرد:

۱- کاراکترهای نامفهوم مانند `markup-meta data-HTML code`، کدهای

غیرمتنی و...

۲- هرزنامه‌ها، پیوندها، توییت‌های زیر پنج کلمه، کلمات نامفهوم، کلمات تکراری و...

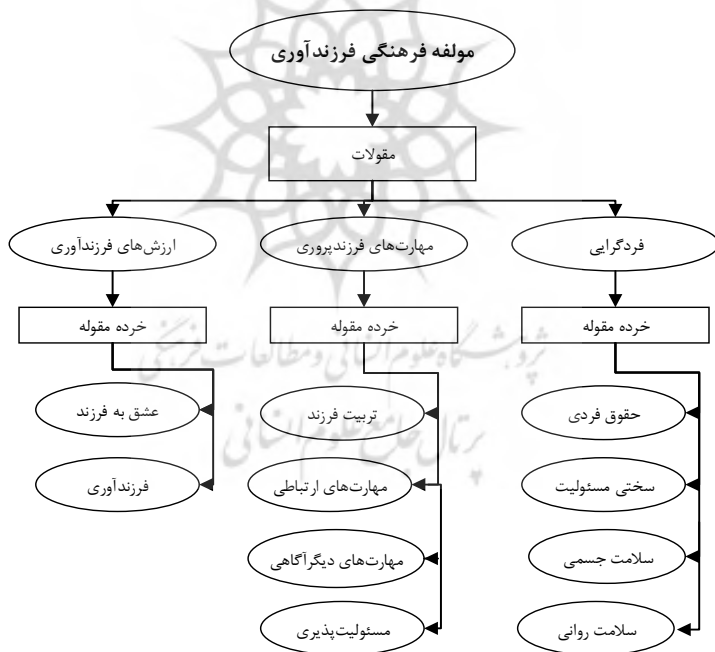
۳- متون و محتوای فاقد ارزش بررسی و یا فاقد بار معنایی.

برای تحلیل پس از پاک‌سازی در مرحله اول، تک‌تک توییت‌ها خوانده شد و آنهایی که مناسب تحلیل بوده، حفظ، مابقی حذف گردید. در نهایت ۱۰۴۶ توییت برای تحلیل باقی ماند.

۷. یافته‌های پژوهش

۷-۱. پرسش اول

در پاسخ به اولین سؤال پژوهش که مقوله‌های اصلی گفتمان فرزندآوری در نزد کاربران فارسی‌زبان شبکه اجتماعی ایکس کدامند؟ باید گفت پس از استخراج نمونه‌ها (مرحله اول)، تک تک توثیقات خوانده و از هریک خلاصه‌ای تهیه شد (مرحله دوم). خلاصه‌های مرتبط در یک دسته قرار گرفت و یک مفهوم کلیدی (یا خرده مقوله) برایشان تعیین شد. در مرحله سوم، از تحلیل و بررسی و کنار هم گذاشتن خرده‌مقوله‌های مرتبط، مقوله‌های اصلی استخراج گردید. شایان ذکر است که این فرایند به شکل الکلنگی مدام در روند پژوهش تکرار می‌شد. در نهایت سه مقوله اصلی با نام‌های فردگرایی (با ۳۸۹ توثیق)، مهارت‌های فرزندپروری (با ۴۴۸ توثیق) و ارزش‌های فرزندآوری (با ۲۰۹ توثیق) شناسایی شد که می‌توان نتیجه روند تحلیل محتوای کیفی را در نمودار درختی زیر (شکل (۱)) مشاهده کرد.

شکل (۱): مقوله و خرده‌مقوله‌های مؤلفه‌های فرهنگی فرزندآوری

۷-۱. مقوله مهارت‌های فرزندپروری

مهارت فرزندپروری، زیرمجموعه مهارت‌های زندگی است و بخش‌هایی از آن را دربرمی‌گیرد که مرتبط با آموزش به والد و کودک و روابط فی‌مابین آنها است. در بینش دنیای امروز، فرزندآوری، دیگر امری طبیعی نیست و افراد برای انجام آن باید آمادگی‌های روحی داشته و آموزش‌های لازم را ببینند که در نظریه‌های اخیر حوزه خانواده با عنوان «طرح فرزندآوری» مطرح است.

در توثیقات مورد مطالعه، به تعداد زیادی از چنین محتواها دست یافتیم که درباره تربیت و پرورش فرزندان درج شده بود و به حساسیت بالایی که در این‌باره وجود دارد اشاره داشت. در جدول (۱) تعدادی از توثیقات برای نمونه آورده شده است:

جدول (۱): نمونه توثیقات مقوله مهارت‌های فرزندپروری

نوع حرف‌زدن شما با فرزندتون تبدیل به «ندای درونی» او میشه که مدام با خودش و در ذهنش مرور می‌کنه و تا همیشه با او همراهه پس لطفاً طوری باهاش حرف بزنیم که از صحبت با خود لذت ببر.
بستگی داره؛ اما در هر صورت اصلاً قابل انکار نیست ۷ سال اول رو اگه مادر سرکار باشه قطعاً تو روحیه بچه اثر می‌ذاره... چون به شدت حضورش حیاتیه...
قبول دارید اگه تو دعوای خواهر برادری مامان باباها دخالت نکنن همون دقیقه اول تموم میشه و بعدش همه چیز خودبه‌خود درست میشه؟!
عذاب وجدان شدیدی دارم از اینکه پسرمو هر روز میدم به مادر بزرگش و میرم سرکار. دو روز در هفته پیش مادرشوهرمه گریه می‌کنه صبح نمی‌ذاره برم. می‌چسبه بهم. امروز از گریه بچم تمام طول راهو گریه کردم. هر روز به خودم میگم دیگه نمیرم سرکار پسرمداره اذیت میشه. ولی اگه نرم خودم اذیت میشم.

پس از خلاصه کردن توثیقات و دسته‌بندی مفاهیم کلیدی و تجمیع مفاهیم کلیدی‌ای که از نظر معنایی و محتوایی در پیوند با یکدیگر بودند، ۴ خرده مقوله برای مقوله مهارت‌های فرزندپروری تعریف شد (جدول (۲)):

جدول (۲): خرده مقوله‌های مقوله مهارت‌های فرزندپروری

مقوله اصلی	خرده مقوله	تعداد توثیقات	مفاهیم کلیدی
مهارت‌های فرزندپروری (۴۴۸)	تربیت فرزند	۲۳۴	آموزش، توانمندسازی، مراقبت‌های جسمی و روانی
	مسئولیت‌پذیری	۵۰	مسئول بودن در قبال فرزندآوری، ایجاد

مفاهیم کلیدی	تعداد توثیق	خرده مقوله	مقوله اصلی
شرایط مادی و معنوی مطلوب و فراهم کردن شرایط زندگی مساعد.			
داشتن دانش والدگری، ضرورت ارتباط با کودک و همسر و خانواده، ارتباط مؤثر، همدلی، مشارکت، حضور و گفتگو با هم	۷۸	مهارت‌های ارتباطی	
داشتن دانش لازم پیش از اقدام به فرزندآوری و در طول دوران رشد	۸۶	مهارت دیگرآگاهی	

تربیت فرزند: به آموزش و توانمندسازی و مراقبت‌های جسمی و روانی کودک اشاره دارد. کاربران از دغدغه‌هایشان برای توانمندسازی کودک برای زیست در دنیای امروز گفتگو کرده‌اند. حمایت عاطفی، آموزش و آماده کردن کودک برای ورود به جامعه از موضوعات کلیدی در توثیق‌های ثبت شده بوده است؛

مسئولیت‌پذیری: که به تعهد والدین در قبال تولد یک انسان اشاره دارد که باید بهترین شرایط را برای او مهیا کند. در دنیای امروز، فرزند داشتن، تنها تولید مثل و فرزندآوری نیست؛ در نگاه طرح فرزندپروری، مراقبان مسئول‌اند بهترین شرایط را برای رشد جسمی و روانی مهیا کرده و شرایط زیست فردی و اجتماعی و توسعه و بلوغش را مهیا نمایند. همین امر، و نگاه پُرمسئولیت، یکی از موانع فرزندآوری نیز هست. تعهد به ساختن زندگی فردی دیگر، مستلزم محدودیت‌هایی برای زیست فردی افراد و گذشتن از خواسته‌ها و اولویت‌های فردی و بر عهده‌گرفتن وظایفی سنگین و طاقت‌فرساست. این نگاه در تضاد با نگرش فردگرایی دنیای امروز است و مدام ترس از مسئولیت نسبت به فرزند در میان گفتگوها تکرار می‌شود.

مهارت‌های ارتباطی: دغدغه مهمی است برای افراد است تا بتوانند رابطه‌ای سالم با اعضای خانواده و به‌خصوص فرزندان برقرار کنند. در طرح فرزندپروری، ساختن رابطه‌ای خوب و سازگار بین والد (یا مراقب) با کودک؛ ساختن پایه‌های ارتباط مؤثر کودک با جهان اطرافش در سنین بزرگسالی خواهد بود. در این بینش بنای اعتماد و اعتماد به نفس و عزت کودک در روابط کودکی ساخته می‌شود و لذا تلاش برای یادگیری مهارت‌های ارتباطی برای مراقبان و آموزش آن‌ها به کودک از الزامات فرزندپروری در دنیای امروز است؛

شناخت: که درباره داشتن دانش و شناخت از کل پروسه فرزندآوری و والدگری است.

۷-۲. مقوله فردگرایی

در نتیجه تحلیل توئیت‌های مربوط به فرزندآوری، مقوله مهم دیگری بازشناسایی شد مبنی بر اینکه افراد برای تصمیم به فرزندآوری، نگران فردیت خود هستند. آنها به چگونگی زندگی فردی خود در آینده، مسئله سلامت جسمی و روانی و حق و حقوق و مشکلات و مصائب پیش‌رو فکر می‌کنند. نام این خرده مقوله «فردگرایی» انتخاب شده که دغدغه‌های مختلف افراد را درباره فردیت خویش در مقوله فرزندآوری را در بر می‌گیرد. در جدول (۳) چند نمونه از توئیت‌ها آورده شده است:

جدول (۳): نمونه توئیت‌های مقوله فردگرایی

اگه کسی بهتون نگفته بود که در دوران پس از بارداری موهای سرتون عین کسی که داره شیمی درمانی میکنه میریزه من بهتون میگم.
بدنی که داغون شده شیردهی هر روز لاغرتر میشی موهاش میریزه صدای گریه بچه همیشه تو پس زمینه گوشته هیچ وقت راحت نمی‌خوابی...البته خداروشکر اما مادرشدن سخته
اینقد امروز مادرشوهرم دعوام کرد که چرا کار میکنی، با دوتا بچه از بین میری که یواشکی لپ‌تاپمو برداشتم بچه بغل رفتم تو اتاق که مثلاً بخوابم و پروژه موادیت کردم فرستادم رفت، حقیقت اینه دنیا برای من صبر نمی‌کنه فشاری که الان بهم میاد فردا که بچه‌ها از آب‌وگل دریان تلافیش درمیاد مطمئنم
به نظرم بعد از بچه‌دار شدن، پدر همون قدر در بزرگ کردن بچه نقش باید داشته باشه که مادر. اگر اینطور باشه هم مادر هم برای خودش زمان خواهد داشت هم پدر. اگه شماپی که تازه بچه‌دار شدی خودت غذا درست می‌کنی و نه همسرت، به نظرم مدل نگرش‌تون به زندگی مشترک یکم مشکل داره

پس از خلاصه کردن توئیت‌ها و دسته‌بندی مفاهیم کلیدی و تجمیع مفاهیم کلیدی‌ای که از نظر معنایی و محتوایی در پیوند با یکدیگر بودند، ۴ خرده مقوله برای مقوله فردگرایی تعریف شد که در جدول (۴) به تفصیل آورده شده است:

جدول (۴): خرده مقوله‌های مقوله فردگرایی

مقوله اصلی	خرده مقوله	تعداد توئیت	مفاهیم کلیدی
فردگرایی (۳۸۹ توئیت)	حفظ حقوق فردی	۱۹۳	توجه به فردیت، هویت شخصی و اجتماعی، سبک زندگی مورد علاقه، اشتغال.
	سلامت جسمی	۷۵	آسیب‌های جسمی بارداری و زایمان؛

مفاهیم کلیدی	تعداد توثیت	خرده مقوله	مقوله اصلی
تناسب اندام و حجم کار طاقت‌فرسا.			
فرسایش روانی، آشفتگی‌های روحی زمان بارداری و فرزندپروری.	۵۱	سلامت روانی	
مراقبت و نگهداری از فرزند پروسه‌ای سخت و طاقت‌فرسا، پدر یا مادر شدن شغلی تمام وقت تا آخر عمر بدون امکان انصراف، محدود شدن زمان شخصی، منابع مادی و معنوی و... .	۷۰	سختی مسئولیت‌پذیری	

حفظ حقوق فردی: با توجه به آمار توثیت‌ها، مهم‌ترین مسئله افراد در هنگام تصمیم‌گیری برای فرزند، حفظ حقوق فردی آنهاست. در اینجا منظور از حقوق، شامل موضوعات قانونی و مطالبات شخصی و اجتماعی است. موضوعات قانونی مثل حضانت بچه، حق طلاق و ارث؛ و حفظ سبک زندگی، هویت شخصی و فردیتی که به‌عنوان زن یا مرد قبل از والد شدن داشته‌اند؛ در مطالبات شخصی و اجتماعی. انتقاد از عرف و هنجاری که نقش مادری را اولویت می‌دهد؛ کم‌بودن خدمات اجتماعی برای کمک‌رسانی به مراقبت از کودکان، محدودیت آزادی عمل و... دغدغه افراد در حفظ حقوق‌شان است؛

سلامت جسمی: موضوع سلامت جسمی بیشتر برای زنان مطرح است و ارجاع دارد به مشکلات بارور شدن و فرایندهای درمان، آسیب‌های دوران بارداری و محدودیت‌هایی که برای زندگی روزانه آنان ایجاد می‌کند، تحت شعاع قرارگرفتن سلامتی و تناسب اندام و در کل به خطر افتادن سلامت عمومی بدن به‌دلیل خستگی مراقب، کمبود وقت برای رسیدگی به خود، تغییر سبک زندگی و...

سلامت روانی: یک چالش مهم برای زنان و در مواردی مردان، احتمال آسیب به سلامت روان، به موجب فرزندآوری است. تغییرات خلق‌وخو در دوران بارداری و افسردگی‌های شایع حین بارداری و پس از زایمان، تغییراتی که در رابطه با شریک عاطفی صورت می‌گیرد؛ تغییر روابط جنسی، بار روانی تربیت فرزند و مهم‌تر از همه قبول مسئولیت فرزندپروری؛ می‌تواند برای سلامت روان افراد پیامدهای جدی به همراه داشته باشد.

سختی مسئولیت‌پذیری: در دنیای امروز، والد شدن نه تنها در چشم افراد سخت

که وحشتناک است. فرزند، یعنی قبول مسئولیت سلامت، آرامش، خوشبختی، آموزش، تأمین مالی و عاطفی کسی تا زمانی که زنده هستی. یعنی قبول مقدار بسیار زیادی ایثار و گذشت و چشم‌پوشی از منافع و خواسته‌ها. این موضوع برای انسان فردگرایی امروز که در جهان سرعت و لذت و توجه به خود است؛ کاری بسیار دشوار و چه‌بسا غیرممکن می‌باشد. ضمن آنکه دیدگاه‌هایی مثل چرا باید کسی رو به این دنیا بیارم بحث‌های فلسفی رنج زندگی هم گاهی مطرح است.

۷-۳. مقوله ارزش‌های فرزندآوری

مقوله دیگری که در ارتباط با فرزندآوری، در محتوای توثیق‌های کاربران فارسی‌زبان توثیق‌شناسایی شد و تحت عنوان مقوله «ارزش‌های فرزندآوری» نام‌گذاری گردید؛ در باب بینش مخاطبان درباره «امر فرزندآوری» در ذات خود، و الزامات و نیازهایش بود. در مقایسه با دو مقوله پیشین می‌توان گفت مقوله «مهارت‌های فرزندپروری» به بینش کاربران درباره فرایند رشد و تربیت کودکان پرداخته، مقوله «فردگرایی»، بینش کاربران درباره موضوع فردیت والد در ارتباط با فرزندآوری را بیان کرده و مقوله «ارزش‌های فرهنگی فرزندآوری» باورهای افراد درباره موضوع باروری را بازنمایی می‌کند. در بررسی معنایی محتواها، توثیق‌هایی به چشم می‌آمد که درباره سن والد، تعداد فرزند، عشق ذاتی به اولاد و... صحبت می‌کردند؛ چند نمونه توثیق در جدول (۵) آورده شده است:

جدول (۵): نمونه توثیق‌های مقوله ارزش‌های فرزندآوری

ساعت نزدیک ۱۲ شب و خونه بغلی صدای بازی مادری با بچه‌ش و قهقهه‌ی شیرین یک نوزاد...
من اون چیزی که می‌خوامم از مادر شدن بگیرم رو گرفتم. بهش میگم بیا مامان رو بوس کن چهار دست و پا، با بیشترین سرعت ممکن، میاد با دهن باز، لباس رو میذاره روی لپم
توروخدا بی خیال بچه‌داری تو سن بالا بشید بچه گناه داره وقتی ۱۵ سالشه باید پرستار پدر و مادر و پا به سن گذاشته بشه که هم سن پدر بزرگ و مادر بزرگ بقیه هم‌کلاساشون هستن
خاله من ۴۱ سالگی فرزند دومشو به دنیا آورد خلیم خوبین همشون، من با دختر خاله‌ام پونزده سال اختلاف سن دارم

توئیت‌هایی که در این مضمون بوده‌اند در ۲ خرده مقوله دسته‌بندی شدند:

۱- فرزندآوری: در این خرده مقوله افراد درباره اصل داشتن یا نداشتن فرزند، تعداد فرزند، جایگزینی حیوان خانگی به جای فرزند و .. گفتگو داشته‌اند. تکثر آرا در این باره وجود دارد ولی این توافق جمعی هم هست که تصمیم‌گیری، منوط به سلیقه شخصی افراد است؛

۲- عشق به فرزند: نگرش افراد به اعضای خانواده اشاره دارد. عشق بی‌حد و بدون شرط به کودک و نوه و خواهر و برادر که با ایثار و از خودگذشتگی همراه است و شکل مطلوب خانواده در نظر گرفته می‌شود.

جدول (۶) این تقسیم‌بندی را به شکل کامل ارائه کرده است:

جدول (۶): خرده‌مقوله‌های مقوله ارزش‌های فرزندآوری

مقوله اصلی	خرده‌مقوله	تعداد توئیت	مفاهیم کلیدی
ارزش‌های فرزندآوری	فرزندآوری	۹۴	تعداد فرزند، داشتن یا نداشتن فرزند، سن والد شدن، سود و زیان فرزند داشتن
	عشق به فرزند خانواده	۱۱۵	عشق به بچه‌ها در فضای خانواده. ارزش خواهر، برادر، نوه و...

بیشترین اهمیت در نظر مخاطبان، در امر فرزندآوری، مربوط به موضوع قداست و عشق در خانواده بوده است. «فرزند به شکل‌های مختلف به زوجها احساس تعلق، ریشه داشتن در زمین و توسعه فردی می‌دهد. انسان، پیش از هر چیز، به محبت کردن و مورد محبت قرار گرفتن نیاز دارد. خرده‌مقوله «قداست در خانواده» نشان می‌دهد نگرش افراد و توقع آنان در فرزندآوری ساختن رابطه‌ای مبتنی بر عشق و علاقه و صمیمیت است. در موضوع صمیمیت، گفتگوها پیرامون عشق به اعضای خانواده و فرزندان است. ارزش داشتن رابطه‌ای صمیمی در خانواده و ساختن ارتباطی سالم میان والدین و فرزندان، فرزندان با هم و اعضای خانواده‌ای که فرد در آن زیست می‌کند، است.

۲-۷. پرسش دوم

پرسش دوم پژوهش در باب مؤلفه‌های فرهنگی گفتمان فرزندآوری بود؛ با استناد به مقوله‌های اصلی و با توجه به چهارچوب نظری، می‌توان گفت: بیشترین موضوعی که در مؤلفه‌های فرهنگی فرزندآوری مورد گفتگو بوده، درباره مهارت‌های تربیت فرزند

بود که در مقوله «مهارت‌های فرزندپروری» جای دارد. نگاه تخصصی به فرزندآوری که از مرحله تصمیم‌گیری به فرزندآوری آغاز می‌شود و در تمام روند رشد و نحوه تربیت و... وجود دارد؛ چیز است که بک‌ها و باومن با عنوان «طرح فرزندپروری» یاد می‌کنند. مشخصه اصلی جهان پست‌مدرن در امر فرزندآوری در همین «پروژه‌های نگاه کردن به فرزندآوری» است. جایی که افراد بر اساس بررسی سود و منفعت، انتخاب می‌کنند فرزنددار شوند یا خیر. و در صورت توافق بر سر بچه‌دار شدن، راهبرد برای تولید بهترین و سالم‌ترین بچه ریخته می‌شود. در این بینش بچه، کالایی است که «سود عاطفی» برای انسان دارد و رشد و پرورش آن برنامه‌ای مدون و علمی است که در ارزش «فن‌سالاری» جای می‌گیرد. «کیفیت» مهم‌تر از «کمیت» است و این کیفیت را ارزش‌های جهان پست‌مدرن مشخص می‌کند؛ ارزش‌هایی که با «مصرف‌گرایی» ارتباط تناتنگی دارند. داشتن اتاق جدا، آموزش حرفه‌ای و چند بعدی، داشتن انواع کالا و اسباب‌بازی و... این طرح تا دوران بزرگسالی فرزند ادامه دارد. و باید فرزندان تولید شوند که به مراتب از ما بهتر، متخصص‌تر و کیفیت زندگی بهتری داشته باشند؛ لذا «پروژه‌های شدن فرزندآوری»، «فن‌سالاری»، «کیفیت» و «مصرف‌گرایی» از مؤلفه‌های فرهنگی است که از مقوله مهارت‌های فرزندپروری می‌توان استخراج کرد.

در مقوله «فردگرایی» علاوه بر مسائل حق و حقوق قانونی و شرعی و برابری حقوق، نگرانی از تحت شعاع قرار گرفتن هویت شخصی و شغلی، کم‌شدن زمان فرد برای توسعه فردی، کم‌شدن فرصت‌های استراحت و لذت از زندگی، کم‌شدن سلامت جسمی و روانی به واسطه بچه‌دار شدن و... مشاهده می‌شود. با توجه به چهارچوب نظری می‌توان برای گفتمان فرزندآوری، مؤلفه‌های فرهنگی «فردیت»، «حب به‌خود»، «لذت‌گرایی» و «آنیت»، «هویت شخصی» را از محتوای بررسی شده استخراج کرد. به نظر بک‌ها در دنیای فردگرای امروز، انتخاب فرزند داشتن هم از یک بینش فردگرا نشئت می‌گیرد. بینشی که معتقد است فرزندآوری برای ما سود عاطفی دارد و می‌تواند معنای زندگی را برای ما غنی‌تر کند. در این بینش فردگرا، سختی مسئولیت فرزندداری (مسئولیتی که تا آخر عمر همراه آدمی است)، خطرهای سلامت جسمی و روانی و محدودیت‌هایی که در آزادی و عمل و منابع ایجاد می‌کند؛ دغدغه پُر تکرار کاربران فضای مجازی است. در این نگرش، زوج‌ها، تحت تأثیر اجتماع، خود را موظف به تولید نسل نمی‌دانند و آن را امری اختیاری و منوط به تصمیم دوطرفه خود دانسته و بر اساس محاسبه سود و زیان خود برای آن اقدام

می‌کنند؛ لذا همچون یک طرح برای آن برنامه‌ریزی و راهبرد تعریف می‌شود. در مقوله ارزش‌های فرزندآوری، دو مؤلفه فرهنگی «آزادی انتخاب» در تصمیم به بچه داشتن یا نداشتن و «قداست خانواده» یعنی عشق بی‌چون‌وچرا به فرزند و مقام مادر و پدر؛ بسیار مورد توجه بوده‌است. درنهایت می‌توان نتیجه گرفت، مؤلفه‌های فرهنگی گفتمان فرزندآوری در شبکه اجتماعی ایکس عبارت‌اند از: لذا «پروژه‌ای شدن فرزندآوری»، «فن‌سالاری»، «کیفیت» و «مصرف‌گرایی»، «فردیت»، «حب به‌خود»، «لذت‌گرایی» و «انیت»، «هویت شخصی»، «آزادی انتخاب» و «قداست خانواده».

۳-۷. پرسش سوم

چه تحلیلی جامعه‌شناختی از گفتمان فرزندآوری و مؤلفه‌های فرهنگی آن، در خانواده ایرانی در شبکه اجتماعی ایکس می‌توان ارائه داد؟

با توجه به نتایج پژوهش، می‌توان گفت گفتمان فرزندآوری نزد کاربران فارسی زبان شبکه اجتماعی ایکس دوگانگی را نشان می‌دهد. از سویی توجه افراطی به فرد و داشتن نگرش‌های پست‌مدرنی که در مقوله‌های مهارت‌های فرزندپروری و فردگرایی قابل مشاهده‌است و از سوی دیگر وجود علقه‌های سنتی و اخلاقی و دینی که در مقوله ارزش‌های فرزندآوری جاریست؛ تصویرگر موقعیت «گذار» در جامعه ایرانی است. «هنگامی که جامعه‌ای در حال دگرگونی سریع است بسیاری از انسان‌ها دچار نوعی سردرگمی می‌شوند قواعد هنجاری سنتی برایشان کم‌ارزش به نظر می‌رسد و ارزش‌های جدید و منطبق با واقعیت نیز جا نیفتاده‌اند؛ در جامعه در حال گذر^۱، دو ساخت اجتماعی همچنان موجودند (ساخت کهن و ساخت جدید) و در نتیجه برخی از ساخت نوین و برخی از ساخت کهن تبعیت می‌کنند؛ لیکن اکثریت در بین دو ساخت اجتماعی سرگردانند. بر اساس ساخت کهن می‌اندیشند، لیک به مقتضای واقعیت و بر حسب ساخت جدید عمل می‌کنند. گاه در یک امر (ازدواج) دو ساخته متمایز با هم عمل می‌کنند و تناقض می‌آفرینند» (ساروخانی، ۱۳۹۹، ص. ۱۰۳). شاید بتوان وجه اصلی این دوگانگی را در «جمع‌گرایی» متعلق به سنت و «فردگرایی» متعلق به مدرنیته دانست. رواج فردگرایی با طولانی شدن تصمیم‌گیری و تأخیر ازدواج، تغییر شیوه همسرگزینی و افزایش انتظارات از روابط زناشویی همراه بوده‌است. همچنین بهبود موقعیت زنان با افزایش سن ازدواج، کاهش فاصله سنی بین زوجین، افزایش قدرت تصمیم‌گیری زنان در خانواده و کاهش باروری همبسته

1. Transitional society

است (ساروخانی، ۱۳۹۸). محتوای توثیق‌ها نشان می‌دهد، گرچه در بیان و گفتار ارزش‌های پست‌مدرنی قوت دارند ولی در عمل هنوز چنین اتفاقی با این توان و قدرت اتفاق نیفتاده است؛ اما با توجه به رده سنی کاربران توییتر که اغلب جوان هستند، این نگرش‌ها شکل آینده وضعیت فرزندآوری را نمایان می‌سازند. پژوهش صادقی (۱۳۹۵) نیز نشان می‌دهد فرهنگ و ارزش‌های فرهنگی، به‌عنوان مبنا و پایه رفتارهای انسانی، نقش مهمی در شکل‌گیری رفتارهای باروری دارند. فرهنگ، قواعد هنجاری و تفسیری یا معنادهی را فراهم می‌کند که افراد بسته به آنها و در انطباق با شرایط اقتصادی و اجتماعی، رفتارهای باروری خود را تنظیم می‌کنند. وی درنهایت چنین نتیجه‌گیری می‌کند که تعامل مجموعه‌ای از نیروهای ساختی نهادی، معنایی و فرهنگی منجر به شکل‌گیری باروری زیر سطح جانشینی در ایران شده است. علی ملکوتی‌نیا (۱۴۰۱) در پژوهش خود با عنوان «بررسی زمینه‌ها و دلایل بی‌میلی خانواده‌ها به فرزندآوری» کاهش یا افزایش تعداد فرزندان را متوجه ساختار فکری زوجین (باورها، ارزش‌ها و نگرش‌ها) آنان می‌داند و بر اثر تغییرات فرهنگی جامعه بر نرخ باروری تأکید دارد. او استقلال‌خواهی زنان، دشواری تربیت فرزند، هزینه‌مندی فرزندپروری، اصالت دادن به راحت‌طلبی افراطی، طعنه‌ها و کنایه‌های مردم نسبت به فرزندآوری و اختلافات زناشویی را از عوامل بی‌میلی خانواده‌ها به فرزندآوری عنوان کرده است. در تبیین تغییر نگرش به فرزندآوری زنان، با در نظر گرفتن مقوله مدیریت بدن، می‌توان گفت امروزه زنانی که بیشتر از معیارهای نوین و جهانی زیبایی بدن تبعیت می‌کنند و به‌عبارتی به‌دنبال سبک زندگی نوین مدیریت بدن هستند، نگرش ضعیف‌تری به فرزندآوری دارند و تمایل دارند فرزند کمتری داشته یا حتی فرزندی نداشته باشند (کاوه فیروز و دیگران، ۱۴۰۲، ص. ۲۳۱). مقوله مدیریت بدن در ارتباط با باروری به یک وضعیت فکری و معنایی در میان زنان اشاره دارد که طبق آن ممکن است فرزندآوری متعدد منجر به از بین رفتن تعادل جسمانی آنها بشود. توجه به ابعاد جسمانی فرزندآوری و چالش برای مدیریت شکل و ظاهر بدن در میان نسل جدید بیشتر است (محمودیان و رضایی، ۱۳۹۱). اسماعیل چراغی کوتیانی (۱۳۹۷) در مقاله خود با عنوان «بررسی نقش عوامل اجتماعی - فرهنگی مؤثر در کاهش باروری»، «گفتمان کم‌فرزندآوری» را معرفی می‌کند. گفتمانی که «زمینه را برای اشاعه گونه‌ای از تفکر عقلانی در برابر اندیشه مبتنی بر سنت‌های اجتماعی و فرهنگی پیرامون فرزندآوری فراهم می‌کند. نتایج پژوهش رضوی‌زاده و همکاران نشان داده است: یکی از مهم‌ترین زمینه‌های ذهنی

اجتماعی، ارزش شدن کم‌فرزندی در جامعه از دید مشارکت‌کنندگان بود. تبدیل شدن کم‌فرزندی به یک ارزش همان‌گونه که در چهارچوب مفهومی گفته شد جهت‌گیری والدین را تحت تأثیر قرار می‌دهد؛ زیرا ارزش‌ها تعیین‌کننده اهداف هستند و افراد شیقی از عمل را برمی‌گزینند که با اهدافشان سازگاری داشته باشد. کم‌فرزندی خود با ارزش‌های دیگری در ذهن کنشگران پیوند خورده بود از جمله: آگاه بودن، توانگری، توانمندی و مسئولیت‌پذیری. مشارکت‌کنندگان اظهار می‌کردند که از دید دیگران (مردم) والدین با فرزندان زیاد از کم‌سوادی و رشد فرهنگی پایین رنج می‌برند. همچنین پُرفرزندی را در ذهن مردم، تداعی‌کننده وضعیت اقتصادی نامناسب خانواده، بدبختی، ناتوانی در رسیدگی به فرزندان و خانواده، بی‌برنامگی و بی‌مسئولیتی والدین می‌دانستند. بعضی از آنها توصیه‌هایی از دوستان تحصیلکرده یا دیگر اطرافیان برای کم‌فرزندی دریافت کرده بودند (رضوی‌زاده و دیگران، ۱۳۹۴، ص. ۸۸). کوتیانی مفاهیم عمده در گفتمان کم‌فرزندآوری را ۲ عامل برمی‌شمرد: ۱- محوریت کیفیت فرزندان در برابر کمیت آنان؛ و ۲- خودحمایت‌گری زنان. او در تعریف مفهوم کیفیت فرزند می‌نویسد: «مفهوم کیفیت فرزند شامل فضای معنایی دامنه گسترده‌تری است که در آن همه چیزهایی را دربرمی‌گیرد که مربوط به پرورش کیفی فرزندان (رفتاری - مهارتی) است این بدین معناست که دغدغه اصلی پدر و مادر داشتن فرزندانیست که از یک‌سو از حیث بهره‌های مادی در رفاه باشند و از سوی دیگر از لحاظ تربیت نیز بیش از هرچیز درصدد داشتن فرزندانی با توانایی‌ها و مهارت‌های هرچه بیشتر هستند. به عبارت دیگر می‌توان گفت خانواده‌ها تلاش دارند تا با صرف هزینه‌های اقتصادی، عاطفی و فرهنگی بیشتر فرزندان خود را در جهان جدید توانمندتر سازند. توانمندسازی شامل فراهم نمودن بیشترین امکانات مادی و شرایط عاطفی لازم برای کسب مهارت از سوی فرزندان و درنهایت پیشرفت آنان است» (چراغی کوتیانی، ۱۳۹۷، ص. ۹۴).

گرینهال معتقد است ترجیح کیفیت فرزند یا فرزندان بر کمیت آنها رویکردی مربوط به نظام سرمایه‌داری جدید است. در این رویکرد کمیت انسانی سرمایه نیست بلکه کیفیت، سرمایه‌ای اساسی است (Greenhalgh & Winckler, 2005, p. 29).

توجه به طرح فرزندآوری مقوله‌ای بوده که عزیزی (۱۴۰۲) آن را در پیش از تولد بررسی کرده است و ۵ بُعد فرزندپروری در دوره قبل از تولد را شناسایی نموده که عبارت‌اند از: جسمی - رفتاری، احساسی - عاطفی، فرهنگی - اجتماعی، شناختی - آموزشی، نقش‌پذیری والدین.

کاوه فیروز (۱۴۰۲) با تأیید اینکه امروزه اشکال جدیدی از خانواده ظاهر شده می‌نویسد: خانواده همچنان مصداق بارز قانونمند کردن امر جنسی با هدف فرزندآوری توالد و ازدیاد نسل است. آلن دوباتن نیز فرزندآوری در عصر حاضر را به «طرح فرزندآوری» تعبیر می‌کند. او به تأثیر متقابل والدین و کودکان بر هم می‌پردازد و تلاش می‌کند با زبانی ساده و با چند اصل کوتاه، چهره صمیمی و دوست‌داشتنی بچه داشتن را در مقابل طرح ترسناک فرزندآوری ترسیم کند. «بچه‌ها فقط مایه خوشحالی ما نیستند. یکی از فایده‌های بچه‌داری برقراری دوباره ارتباط با خودمان است - فارغ از لایه‌های بر هم انباشته عقده‌ها و تجربه‌های دلسردکننده - ارتباط برقرار کردن با خودمعموم گذشته‌مان» (دوباتن، ۱۳۹۸، ص. ۸۵).

دوباتن بچه‌ها را تکه گمشده دوست‌داشتنی خود ما می‌داند که «به طرزی دلنشین دردناک است (به‌خاطر اینکه زندگی بزرگسالانه این‌طور سخت شده است) که ممکن است بعضی اوقات خودمان را در مقابله با اشک‌هایی بیابیم که می‌خواهند سرازیر شوند». او کمال‌گرایی در والد بودن را نادرست می‌داند و مخاطب را دعوت می‌کند تا فقط «به اندازه کافی خوب باشد!»: «والدین «به اندازه کافی خوب» گاهی آزرده‌اند، ابله‌اند، نامنصف‌اند، اندکی خسته‌اند یا قدری افسرده‌اند. عجیب است که «به اندازه کافی خوب» از بی‌نقص بودن بهتر است؛ زیرا یک کودک بقیه عمرش را در جهانی پُرنقص زندگی خواهد کرد» (دوباتن، ۱۳۹۸، ص. ۸۶).

به باور ساروخانی «بسط ارزش‌های مادی، کاهش ارزش‌های معنوی، رسوخ اندیشه و جهان‌بینی مبتنی بر سوداگری، مصلحت‌اندیشی و بسیار عوامل دیگر روابط انسان‌ها را در چنین جوامعی سست و شکننده و آسیب‌پذیر ساخته و روابط زوجیت نمی‌تواند در این میان استثنا باشد (ساروخانی، ۱۳۹۹، ص. ۲۹) و این امر به تبع خود در فرزندآوری جلوه‌گر خواهد شد.

نتیجه‌گیری

امروزه فرزندآوری، یک انتخاب است، همان‌طور که ازدواج یک انتخاب شده است. دیگر مسیر رشد (دانشگاه رفتن، ازدواج کردن و بچه‌دار شدن و...) یک روال معمول و جهان‌گیر نیست. هر فردی مسیر خاص زندگی خود را دارد. تصمیم به مجرد یا تصمیم به فرزند نیاوردن، تعجب اطرافیان را بر نمی‌انگیزاند و مردم به‌ندرت برای یکدیگر نسخه می‌پیچند. هیچ بایدی در مسیر زندگی افراد وجود ندارد. آنها هستند که برای یک‌بار زندگی خودشان برنامه می‌چینند و تصمیم می‌گیرند چگونه

زندگی‌ای را انتخاب کنند و بدیهی است انتخاب‌هایشان، پیرو نوع نگرش و بینش آنهاست. این فردگرایی و توجه به حقوق فردی، آسایش و رفاه و پیشرفت شغلی با موضوع فرزندآوری که در پیوند با از خودگذشتگی و نادیده‌گرفتن آسایش فردی است؛ تناقض دارد؛ لذا تأخیر در ازدواج، تأخیر در باروری، تک‌فرزندی و یا انتخاب نداشتن فرزند، تبدیل به گزینه‌هایی برای انتخاب افراد می‌شود. نتایج پژوهش حیدری و همکاران (۱۴۰۲) تأیید می‌کند که با بالا رفتن فردگرایی، گرایش به تک‌فرزندی افزایش می‌یابد. تمایل به فردگرایی و ارتقای سطح زندگی و داشتن رفاه بیشتر، با داشتن فرزند زیاد سازگاری ندارد (حیدری و دیگران، ۱۴۰۲، ص. ۱۰۷۴). محمدی و صیفوری (۱۳۹۵) نیز به این نتیجه رسیدند که بین فردگرایی و میزان تک‌فرزندی رابطه مستقیم برقرار است. چمنی و همکاران (۱۳۹۵) نیز رابطه فوق را تأیید کرده‌اند. نتایج پژوهش محمدی و رستگارخالد (۱۳۹۴) که بر پایه تحلیل ثانوی داده‌های پیمایش ارزش‌ها و نگرش‌های ایرانیان انجام شده، نشان داده که رابطه کاملاً معناداری میان متغیرهای فردگرایی، دین‌داری، سکولاریسم و ارزش‌های خانوادگی در میان مراکز استانی ایران با نرخ‌های باروری در این استان‌ها وجود دارد؛ به این معنا که هرچه میزان دین‌داری شهرها بیشتر، سطوح سکولاریسم و فردگرایی کمتر، میزان توجه به ارزش‌های خانوادگی بیشتر باشد، نرخ باروری در آن شهرها بیشتر است و برعکس، دین‌داری کمتر، سکولاریسم و فردگرایی بیشتر و توجه به ارزش‌های خانوادگی کمتر، با نرخ‌های پایین باروری رابطه‌ای مثبت و همسو دارند. رضوی‌زاده به موضوع ارزش کم‌فرزندی تأکید دارد: در مجموع به نظر می‌رسد مهم‌ترین زمینه‌هایی که از نظر مشارکت‌کنندگان به تصمیم به کم‌فرزندی می‌انجامد ارزش شدن کم‌فرزندی، ماهیت محدودیت‌زای فرزندآوری برای والدین و دغدغه‌های اقتصادی و تربیتی فرزندآوری است (رضوی‌زاده و دیگران، ۱۳۹۴، ص. ۹۶).

افروز معتقد است اینکه «خود» و «فردیت» محور عملکرد افراد شود؛ درعین‌اینکه ما را از وابستگی‌های سنتی رها می‌کند؛ ذهنیت کودک‌مهم و والدِ خوب را قوت می‌بخشد. درعین‌اینکه از استقلال فرد حرف می‌زند، رابطه و شراکت را مطرح می‌کند و در شراکت، والدگری و رابطه، نوعی از خودگذشتگی وجود دارد که با ذات فردگرایی متناقض است. او از اصطلاح «فرزندآوری هوشمندانه» و «فرزندپروری عاقلانه» در توصیف این پروژه استفاده کرده است و لازمه فرزندآوری هوشمندانه را داشتن آمادگی‌های زیستی، شناختی و روانی و انتخاب زمان مطلوب برای انعقاد جوانه وجود

فرزند عنوان کرده است. و اصلی‌ترین مبانی روان‌شناختی فرزندپروری عاقلانه را آماده کردن آنان برای ایفای نقش‌های بزرگسالی می‌داند (افروز، ۱۴۰۲، ص. ۷).

با این احوال مطالعات انجام شده در جوامع مختلف با فرهنگ‌های گوناگون نشان می‌دهد از نظر بسیاری از افراد خانواده همچنان اولویت نخست بوده و فرزند بیش از هر چیز دیگری ارزشمند است. «به نظر ریس^۱ هیچ دلیلی وجود ندارد که دال بر تغییرات سریع و وسیع در نفس خانواده و در جامعه جدید باشد؛ لیکن به نظر می‌رسد که به‌سوی آزادی بیشتر زوجین و تشابه تدریجی نقش‌های زن و مرد پیش می‌رویم. باز علی‌رغم نظریاتی که در جهت نفی ثبات خانواده ابراز شده است حتی در جوامع صنعتی انسان‌ها به ثبات کانون خانواده می‌اندیشند» (ساروخانی، ۱۳۹۸، ص. ۱۸).

آنها برای حفظ خانواده خود از بسیاری از نیازهای شخصی و خواسته‌های فردی خود می‌گذرند و برای زندگی بهتر فرزندان‌شان تن به سختی و دشواری و تحمل رنج بیشتر می‌دهند و این واقعیت نشان می‌دهد که چنین ارزش‌هایی نه تنها کم‌رنگ نشده بلکه همچنان از قدرت و نفوذ کافی برخوردار است (صادقی فسایی و ایشاری، ۱۳۹۱؛ کاوه فیروز و دیگران، ۱۴۰۲). به قول دیفرین (۲۰۱۸) خانواده‌ها و ارزش‌های خانواده به جهاتی در حال تغییر هستند، درحالی‌که ما در اعماق روح خود، اساساً در خانواده‌هایمان یکسان می‌مانیم. به نظر می‌رسد برای رسیدن به اهداف افزایش جمعیت، و تقویت ارزش‌های فرزندآوری و خانواده‌محوری، مهم‌ترین و اثرگذارترین اقدام، فعالیتی است که با ارزش‌ها و نگرش‌های افراد جامعه همسو بوده و رضایت ذهنی و عملی آنان را موجب شود. در مقاله آقایی و همکارانش (۱۴۰۲) مشاهده می‌کنیم در کشورهای اسکندیناوی سیاست‌های تشویقی دولت برای فرزندآوری اثرگذار بوده است. در بررسی آنها می‌توان دریافت که این سیاست‌ها مبتنی بر درک جهان ذهنی و ارزش‌ها و فرهنگ افراد جامعه بوده و به‌همین دلیل توانسته تأثیرگذار باشد: اختصاص مرخصی زایمان به مادر قبل و پس از تولد، اختصاص مرخصی پس از زایمان به هر دو والد و عدم تقسیم کار جنسیتی در خانواده. این سیاست‌ها نشان می‌دهد که در بطن خود برابری در وظایف والدگری و مشارکت زوجین در فرزندداری را به‌رسمیت شناخته، موقعیت شغلی زن و استقلال مالی و شخصی او را تقویت کرده و با ایجاد فرهنگ مشترک والدگری، پدران را نیز در امر فرزندآوری دخیل کرده‌است. ساروخانی با اشاره به اقدامات جهانی در افزایش همدلی و

1. Reiss

کم‌رنگ‌تر کردن فردیت افراطی می‌نویسد: «امروزه سخن از بسط انسان‌گرایی نوین، و مخصوصاً تقویت خمیرمایه ایجاد و بسط ارتباطات اجتماعی یعنی دیگر دوستی^۱ و باز شدن فرد به سوی جامعه می‌رانند و بحث احساس مشترک و تقویت همدلی در همین راستا مطرح می‌شود» (ساروخانی، ۱۳۹۹، ص. ۱۰۷). تمرکز بر اهمیت روابط انسانی و تشویق افراد به آموختن مهارت‌های همدلی، درک متقابل و توجه آنان به اهمیت پیوندهای انسانی می‌تواند در «فرهنگ‌سازی» و تقویت «ارزش‌های معنوی» تأثیرگذار باشد.

پیشنهادهای

با توجه به نتایج فوق به نظر می‌رسد اقدام‌های زیر می‌تواند در مسیر ترغیب افراد به فرزندآوری مؤثر باشد:

- ۱- ایجاد بسترهای آموزشی و مهارتی در زمینه خودآگاهی و ارتباطات میان‌فردی از دوران کودکی؛
- ۲- تقویت ایده برابری زن و مرد در امر فرزندآوری و فرزندپروری توسط رسانه‌های عمومی و اشخاص اثرگذار جامعه؛
- ۳- ایجاد سازوکار حفظ فرصت شغلی زنان در دوران بارداری و پس از مرخصی زایمان؛
- ۴- اختصاص مرخصی روزانه و ساعتی به پدران در طول چند سال اول زندگی کودک؛
- ۵- تقویت خدمات اجتماعی، و ایجاد دسترسی آسان به خدمات پرستاری و مراقبت از کودک برای عموم جامعه.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

فهرست منابع

- آقایی، زهرا؛ بدره، محسن و خواجه‌سروی، غلامرضا (۱۴۰۲). مطالعه تطبیقی سیاست‌های حوزه باروری در دو کشور اسکاندیناوی (سوئد و نروژ) و دو کشور اسلامی (ایران و ترکیه). *مجله راهبرد اجتماعی فرهنگی*، (۵۰)، ۷۷-۱۰۶.
- اسدی، محمدصابر (۱۴۰۱). تغییرات ساختار فرهنگی خانواده و تأثیر آن بر کنش کم‌فرزندآوری. *نشریه رهیافت/اندیشه*، (۱)، ۲۴۶-۲۴۹.
- اعزازی، شهلا (۱۳۸۲). *جامعه‌شناسی خانواده با تأکید بر نقش، ساختار و کارکرد خانواده در دوران معاصر*. تهران: روشنگران و مطالعات زنان.
- افروز، غلامعلی (۱۴۰۲). فرزندآوری هوشمندانه و فرزندپروری عاقلانه (آینده نگر). *فصلنامه خانواده و پژوهش*، (۶۱)، ۷-۲۴.
- ایمان، محمدتقی و نوشادی، محمودرضا (۱۳۹۰). تحلیل محتوای کیفی. *پژوهش، سال سوم، پاییز و زمستان*، (۲)، ۱۵-۴۴.
- باومن، زیگمونت (۱۳۸۴). *عشق سیال، در باب ناپایداری پیوندهای انسانی*. ترجمه عرفان ثابتی، تهران: گروه انتشاراتی ققنوس.
- برناردز، جان (۱۴۰۰). *درآمدی به مطالعات خانواده*. ترجمه حسین قاضیان، تهران: نشر نی.
- بک، آلریش و بک گرنشایم، الیزابت (۱۳۹۸). *آشوب زلی عشق (بررسی ماهیت عشق در جامعه مدرن)*. ترجمه نبیل آزادی، تهران: بنگاه ترجمه و نشر کتاب پارسه.
- پیمایش ملی خانواده (۱۳۹۹). *جهاد دانشگاهی واحد استان البرز*.
- تاج‌بخش، غلامرضا (۱۴۰۳). واکاوی دیدگاه نخبگان از تمایل زوجین به فرزندآوری با تأکید بر سیاست‌های کلی جمعیت. *مجله راهبرد اجتماعی و فرهنگی*؛ در دست چاپ: 10.22034/scs.2024.453584.1562
- تقوایی فرد، لیلا؛ کریمی، مجیدرضا و راسخ، کرامت‌اله (۱۳۹۸). تأثیر مصرف رسانه‌ای بر نگرش زنان به فرزندآوری در شهر جهرم. *دوفصلنامه پژوهش‌های جامعه‌شناسی معاصر*، (۱۵)، ۶۷-۸۷.
- چراغی کوتیانی، اسماعیل (۱۳۹۷). *بررسی نقش عوامل اجتماعی - فرهنگی مؤثر در کاهش باروری*. *نشریه معرفت فرهنگی/اجتماعی*، (۳۴)، ۸۳-۱۰۴.
- چمنی، سولماز؛ شکرپیگی، عالیه و مشفق، محمود (۱۳۹۵). مطالعه تعیین‌کننده جامعه‌شناختی فرزندآوری (موردکاوی: زنان متأهل شهر تهران). *مجله راهبرد*

اجتماعی فرهنگی، (۲۰)، ۱۳۷-۱۶۵.

حیدری، عصمت؛ ساروخانی، باقر و ادیسی، افسانه (۱۴۰۲). بررسی جامعه‌شناختی تأثیر عوامل اجتماعی بر گرایش زنان به تک‌فرزند. *مجله راهبرد اجتماعی فرهنگی*، (۴۸)، ۱۰۵۵-۱۰۸۲.

خاتونی، مجتبی و وطنخواه، مسعود (۱۳۹۲). *ارزیابی جایگاه جمعیت جوان در ساخت قدرت ملی با تأکید بر جمهوری اسلامی ایران*. تهران: کنگره پیشگامان پیشرفت.

دانش، پروانه؛ محمدی، زهرا و پیش‌بهار، اعظم (۱۴۰۲). عوامل فرهنگی و اجتماعی مؤثر بر گرایش به فرزندآوری. *مجله مطالعات فرهنگی پلیس*، (۳۶)، ۱۳-۳۶. دوباتن، آلن (۱۳۹۸). *خوشی‌ها و ناخوشی‌های فرزندآوری*. ترجمه رشید جعفرپور، تهران: نشر کرگدن.

رضایی، طوبی و محمدی، اصغر (۱۴۰۰). بررسی و تحلیل دلایل کم‌میلی زنان به فرزندآوری. *نشریه فرهنگ/ایلام، پاییز و زمستان*، (۷۲ و ۷۳)، ۱۱۸-۱۳۷. رضوی‌زاده، ندا؛ غفاریان، الهه و اخلاقی، آمنه (۱۳۹۴). زمینه‌های کم‌فرزندطلبی و تأخیر در فرزندآوری (مورد مطالعه: زنان مشهد). *مجله راهبرد فرهنگ*، (۳۱)، ۷۳-۹۸.

ساروخانی، باقر (۱۳۹۸). *مقدمه‌ای بر جامعه‌شناسی خانواده*. تهران: نشر سروش. ساروخانی، باقر (۱۳۹۹). *طلاق، پژوهشی در شناخت واقعیت و عوامل اجتماعی آن*. تهران: انتشارات دانشگاه تهران.

صادقی فسایی، سهیلا و ایثاری، مریم (۱۳۹۱). تحلیل جنسیتی از زندگی پس از طلاق (مطالعه کیفی). *نشریه زن در توسعه سیاست*، ۱۰(۳).

صادقی، رسول (۱۳۹۵). تحلیل بسترهای اجتماعی فرهنگی کاهش باروری در ایران. *مجله راهبرد اجتماعی فرهنگی*، (۲۰)، ۲۱۷-۲۴۶.

عزیزی، یعقوب؛ ملکی، حسن؛ قادری، مصطفی و حسن‌زاده، غلامرضا (۱۴۰۲). شناسایی ابعاد و مؤلفه‌های فرزندپروری در مادران باردار (سنتز پژوهی). *نشریه فرهنگی تربیتی زنان و خانواده*، ۱۸(۶۳)، ۱۱-۴۸.

کاوه فیروز، زینب؛ جوادی یگانه، محمدرضا و آقاسی، محمد (۱۴۰۲). *جامعه‌شناسان ایرانی و پیش‌بینی تغییرات نهاد خانواده در ایران (یک مطالعه انتقادی)*. *مطالعات و تحقیقات اجتماعی در ایران*، ۱۲(۲)، ۲۹۴-۳۰۸.

گیدنز، آنتونی و ساتن، فیلیپ (۱۳۹۴). *جامعه‌شناسی*. ترجمه حسن چاوشیان،

تهران: نشر نی.

محمدی، میثم و رستگار خالد، امیر (۱۳۹۴). تغییرات فرهنگی و اُفت باروری در ایران (بر پایه تحلیل ثانوی داده‌های پیمایش ارزش‌ها و نگرش‌های ایرانیان). *مجله جامعه‌شناسی کاربردی*، (۲۶)، ۱۵۹-۱۸۰.

محمودیان، حسین و رضائی، مهدی (۱۳۹۱). زنان و کنش کم‌فرزندآوری. *فصلنامه مطالعات راهبردی زنان*، (۱۴)، ۱۷۳-۲۲۶.

ملکوتی‌نیا، علی (۱۴۰۱). بررسی زمینه‌ها و دلایل بی‌میلی خانواده‌ها به فرزندآوری. *نشریه مبلغان، فروردین و اردیبهشت*، (۲۷۵).

هویتی‌نینگ، یوهانس و کونیتسکا؛ دیرک (۱۳۹۸). *مقدمه‌ای بر جامعه‌شناسی خانواده*. ترجمه محمد مظلوم خراسانی، مشهد: آوای حکمت: انتشارات ترانه.

یمینی بیدار، محمد و باقری بنجار، عبدالرضا (۱۳۹۸). تحلیل بازنمایی بدن با تأکید بر مدیریت بدن در بین کاربران ایرانی اینستاگرام. *فصلنامه علوم خبری*، ۸(۴)، ۹۱-۱۲۲.

- Allendorf, Keera; Linda Young-DeMarco & Arland, Thornton (2023). Developmental Idealism and a Half-Century of Family Attitude Trends in the United States. *Sociology of Development* (2023) 9(1), 1–32. <https://doi.org/10.1525/sod.2022.0003>.
- DeFrain, j. (2018). The state of the American family: The paradox of how families and family values are changing while staying the same. *December 2018 RUDN Journal of Sociology*, 18(1), 73-87. DOI:10.22363/2313-2272-2018-18-1-73-87, LicenseCC BY 4.0.
- Greenhalgh, S. & Edwin A. Winckler (2005), *Governing China's Population: From Leninist To Neoliberal Biopolitics*. Stanford University Press, Stanford, California.
- Grigoryeva, N. R. Khakimova (2021). Specific Features of the Generation Z Family Values System, January 2021. *Bulletin of Kemerovo State University*, 22(4), 982-991. DOI:10.21603/2078-8975-2020-22-4-982-991
- Zaitseva, Irina Aleksandrovna, Olga Anatolyevna Lavrishcheva, Elena Alexandrovna Ocheretko (2021) *Transformation of marriage and family values in modern russian society*, August 2021, DOI:10.24115/S2446-62202021731294p.258-271, License, CC BY-NC-SA 4.0.

References

- Afrooz, Gholamali (2023). Intelligent Childbearing and Wise Parenting (Futuristic). *Family and Research Quarterly: Winter 2023*, (61), 7-24. (In Persian)
- Aghaei, Zahra; Badreh, Mohsen & Khajeh Saravi, Gholamreza (2023). Comparative Study of Fertility Policies in Two Scandinavian Countries (Sweden and Norway) and Two Islamic Countries (Iran and Turkey). *Journal of Social-Cultural Strategy*, (50), 77-106, doi: 10.22034/scs.2023.393487.1427. (In Persian)
- Allendorf, Keera. Linda Young-DeMarco, Arland Thornton (2023). Developmental Idealism and a Half-Century of Family Attitude Trends in the United States *Sociology of Development* (2023) 9(1), 1–32. <https://doi.org/10.1525/sod.2022.0003>.
- Asadi, Mohammad Saber (2022). Changes in the Cultural Structure of the Family and Its Impact on Low Fertility Actions. *Rahyafteh Journal: Spring 2022*, (1), 246-249. (In Persian)
- Azizi, Yaqoob; Maleki, Hassan; Ghaderi, Mostafa & Hasan Zadeh, Gholamreza (2023). Identifying Dimensions and Components of Parenting in Pregnant Mothers (Synthesis Research). *Journal: Cultural-Educational Studies on Women and Family*, 18(63), 11-48. (In Persian)
- Bauman, Zygmunt (2005). *Liquid Love: On the Fragility of Human Bonds*. Translated by Erfan Sabati, Tehran: Phoenix Publishing Group. (In Persian)
- Beck, Ulrich & Beck-Gernsheim, Elisabeth (2019). *The Chaos of Love (Examining the Nature of Love in Modern Society)*. translated by Nabil Azadi; Tehran: Pars Book Translation and Publishing Agency. (In Persian)
- Bernardes, John (2021). *An Introduction to Family Studies*. translated by Hossein Ghazian, Tehran: Nashr-e Ney. (In Persian)
- Chamani, Solmaz; Shekareh Bigghi, Aliyeh & Moshfeq, Mahmoud (2016). A Determinative Sociological Study of Childbearing (Case Study: Married Women in Tehran). *Journal of Social-Cultural Strategy*, (20), 137-165. (In Persian)
- Cheraghi Koutiani, Ismail (2018). Investigating the Role of Socio-Cultural Factors Affecting Fertility Decline. *Cultural-Social Knowledge Journal, Spring 2018*, (34), 83-104. (In Persian)
- Danesh, Parvaneh; Mohammadi, Zahra & Pishbahar, Azam (2023). Cultural and Social Factors Influencing the Desire for Childbearing. *Journal of Police Cultural Studies*, (36), 13-36, doi: 10.22034/jpcs.2023.1271945.1179. (In Persian)
- De Botton, Alain (2019). *The Joys and Sorrows of Parenthood*. translated by Rashid Jafarpoor; Kargadan Publishing. (In Persian)
- DeFrain, j. (2018). The state of the American family: The paradox of how families and family values are changing while staying the same. December 2018 *RUDN Journal of Sociology*, 18(1), 73-87. DOI:10.22363/2313-2272-2018-18-1-73-87, LicenseCC BY 4.0.

- Ezzati, Shahla (2003). *Sociology of the Family with Emphasis on the Role, Structure, and Function of the Family in Contemporary Times*. Tehran: Roshangaran and Women's Studies. (In Persian)
- Giddens, Anthony & Sutton, Philip (2015). *Sociology*. translated by Hassan Chavoshian, Tehran: Nashr-e Ney. (In Persian)
- Greenhalgh, S. & Edwin A. Winckler (2005). *Governing China's Population: From Leninist To Neoliberal Biopolitics*, Stanford University Press, Stanford, California.
- Grigoryeva, N. R. Khakimova (2021). Specific Features of the Generation Z Family Values System. January 2021, *Bulletin of Kemerovo State University*, 22(4), 982-991. DOI:10.21603/2078-8975-2020-22-4-982-991.
- Heydari, Esmat; Saroukhanian, Baqer & Edrisi, Afsaneh (2023). A Sociological Study of the Impact of Social Factors on Women's Preference for Having Only One Child. *Journal of Social-Cultural Strategy*, (48), 1055-1082, doi: 10.22034/scs.2023.384914.1409. (In Persian)
- Hui Ning, Johannes & Kunitzka; Dirk (2019). *An Introduction to the Sociology of Family*. translated by Mohammad Mazloom Khorasani, Mashhad: Avaye Hikmat: Taraneh Publishing. (In Persian)
- Iman, Mohammad Taqi & Mahmoudreza Nooshadi (2011). *Qualitative Content Analysis*. Research Year 3, Fall and Winter, 15-44. (In Persian)
- Kaveh Firooz, Zeinab; Javadi Yeganeh, Mohammad Reza & Aghasi, Mohammad (2023). Iranian Sociologists and Predicting Changes in the Institution of Family in Iran (A Critical Study). *Journal of Social Studies and Research in Iran*, Summer 2023, 12(2), 294-308. (In Persian)
- Khatooni, Mojtaba & Masoud Vatankhah (2013). *Assessing the Role of Young Population in Shaping National Power with Emphasis on the Islamic Republic of Iran*. Tehran: Congress of Pioneers of Progress. (In Persian)
- Mahmoudian, Hossein & Rezaei, Mahdi (2012). Women and Low Fertility Actions. *Quarterly Journal of Women's Strategic Studies*, (14), 173-226. (In Persian)
- Malakouti Nia, Ali (2023). Investigating the Contexts and Reasons for Families' Reluctance to Have Children. *Journal of Promoters*, Farvardin and Ordibehesht 2023, (275). (In Persian)
- Mohammadi, Meysam & Rastgar Khaled, Amir (2015). Cultural Changes and Declining Fertility in Iran (Based on Secondary Analysis of the Iranian Values and Attitudes Survey Data). *Journal of Applied Sociology*, (26), 159-180. (In Persian)
- National Family Survey (2020). Jihad University, Alborz Province. (In Persian)
- Rezaei, Tooba & Mohammadi, Asghar (2021). Investigating and Analyzing Reasons for Women's Reluctance to Childbearing. *Ilam*

- Culture Journal, Fall and Winter 2021 – (72 and 73), 118-137. (In Persian)
- Rezvani Zadeh, Neda; Ghafarian, Elaheh & Akhlaqi, Ameneh (2015). Backgrounds of Low Fertility Demand and Delays in Childbearing (Case Study: Women in Mashhad). *Journal of Cultural Strategy*, (31), 73-98. (In Persian)
- Sadeghi Fasaee, Soheila & Eythari, Maryam (2012). A Gendered Analysis of Life After Divorce (Qualitative Study). *Journal of Women in Development Policy*, 10(3). (In Persian)
- Sadeghi, Rasool (2016). Analyzing the Socio-Cultural Contexts of Fertility Decline in Iran. *Journal of Social-Cultural Strategy*, (20), 217-246. (In Persian)
- Saroukhanian, Baqer (2019). *An Introduction to the Sociology of Family*. Tehran: Soroush Publishing. (In Persian)
- Saroukhanian, Baqer (2020). *Divorce: A Study in Understanding Its Reality and Social Factors*. Tehran: Tehran University Press. (In Persian)
- Taghavi-Fard, Leila; Karimi, Majid Reza & Rasekh, Karamatollah (2019). The Impact of Media Consumption on Women's Attitudes toward Childbearing in Jahrom. *Biannual Journal of Contemporary Sociological Research*, (15), 67-87. (In Persian)
- Tajbakhsh, Gholamreza (2024). Exploring Elite Perspectives on Couples' Desire for Childbearing with Emphasis on General Population Policies. *Journal of Social and Cultural Strategy*; In Press, doi: 10.22034/scs.2024.453584.1562. (In Persian)
- Yamini Bidar, Mohammad & Abdolreza Bagheri Benjar (2019). Analyzing Body Representation with Emphasis on Body Management among Iranian Instagram Users. *Quarterly Journal of News Sciences*, 8(4), 91-122. (In Persian)
- Zaitseva, Irina Aleksandrovna, Olga Anatolyevna Lavrishcheva, Elena Alexandrovna Ocheretko (2021). Transformation of marriage and family values in modern russian society, August 2021, doi:10.24115/S2446-62202021731294p.258-271, License, CC BY-NC-SA 4.0.

پرویشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی